

Monumenten: stemmen uit het verleden met een duurzame toekomst?

Op 9 oktober mocht ik in het provinciehuis van Brabant een keynote speech geven over de afronding van het Demi More project. Nee, ik heb geen carrièreswitch gemaakt als paparazzi met een speciale interesse voor de actrice. [Demi More](#) staat voor: *Demonstration of Energy efficiency by Measurement and Innovation gives More*. Dit Europese [INTERREG project](#) stond in het teken van de verduurzaming van monumenten in Brabant en Vlaanderen. Gebouwen die bekend staan als lastig, complex of misschien wel onmogelijk om te verduurzamen.

In mijn voorbereiding voor deze keynote ben ik heel anders naar monumenten gaan kijken en zie ik nu alleen meer kansen voor de verduurzaming en instandhouding van dit bijzondere erfgoed. In dit artikel neem ik je graag mee in mijn ontdekkingsreis door middel van een aantal historische voorbeelden en leermomenten uit het Demi More project.

Zijn energietransitie en monumenten geen natuurlijke tegenpolen?

In mijn dagelijkse werk ben ik bezig met de [verduurzamingsopgave van de gebouwde omgeving](#). Ik bemoei me daar met woningcorporatie, utiliteit en particulier vastgoed. Deze opgave is op zichzelf al complex genoeg: wanneer gaan we aardgasvrij, wat is [spijtvrij isoleren](#) en hoe krijg ik partijen gemotiveerd om mee te bewegen? Het voordeel aan dit vastgoed is dat verduurzamen kansen biedt en er vaak genoeg voorbeelden voorhanden zijn.

Bij monumenten zag ik het tegenovergestelde; maatwerk, minder voorbeelden en is er wel voldoende noodzaak? Zijn monumenten niet vrijgesteld van toekomstige verduurzamingseisen? Ik zie dit nu anders. De noodzaak bij monumenten en wens om met verduurzaming aan de slag te gaan is vaak zelfs meer aanwezig dan bij traditioneel vastgoed. Enerzijds zijn de energiekosten een stuk hoger bij monumenten en verduurzaming kan helpen deze kosten onder controle te houden. Aan de andere kant leeft een monument pas echt als het gebruikt wordt. Wanneer het onderhoud te hoog is en het comfort te laag, dan is dit een bedreiging voor een hoop hedendaagse monumenten. De energietransitie en monumenten zijn dus natuurlijke medestanders, maar dit vereist wel flexibel denken.

Disruptieve energietransitie en lokale betrokkenheid

De energietransitie is een disruptief iets. In de gesprekken die ik heb gevoerd met diverse erfgoed en monumenten professionals kwam naar voren dat de energietransitie tezamen met een terugloop in het gebruik van monumenten als een bedreiging voor hun bestaan wordt gezien. Deze angst is niet onlogisch. In de [19e eeuw](#) werden in Nederland al hele dorpen en kerken gesloopt omdat door de winning van turf de bodem wegzakte. Nu in 2018 worden in [Duitsland kerken gesloopt](#) om de winning van bruinkool mogelijk te maken.

Deze ontwikkelingen zullen monumenten deels overkomen, net als andere gebouwen in België en Nederland. Jezelf wapenen tegen deze veranderingen en ombuigen in een kans, dat is wat ik heb gezien bij Demi More. De [Adrianuskerk in Esbeek](#) bijvoorbeeld is omgebouwd tot een schoolgebouw. Hierin worden innovatieve verlichtingssystemen toegepast, isolerende beglazing en zelfs een lage temperatuur warmtepomp. Dit laatste is iets waar veel bestaande woningen nog een puntje aan kunnen zuigen.

Hoe enthousiast ik ook ben over de techniek, het succes van deze projecten lag wat mij betreft aan de betrokkenheid van de omgeving. Van een lokale coöperatie die zonne-energie mogelijk maakt voor de kerk, tot bewoners die het van belang vinden dat de kerk behouden blijft en ingezet wordt als lesruimte voor hun kinderen. **De les:** zorg als monument voor lokale verankering en betrokkenheid. Met een groep enthousiaste bewoners kan je de energietransitie aan.

En deze betrokkenheid is er volop in Brabant. De gedeputeerde [Marianne van der Sloot](#) laat weten dat er in haar provincie meer mensen actief zijn als [erfgoed vrijwilliger](#) dan bij de voetbalclubs. Dit zegt of wat over de betrokkenheid van Brabanders bij hun erfgoed of de kwaliteit van het voetbal in deze provincie. Ik ga voor de eerste optie en ben toch benieuwd wanneer er een FC Erfgoed of monumenten hooligan vereniging opstaat.

Standbeelden zonder aanbidding

Monumenten zijn belangrijk om in stand te houden. Hier staat wel een prijs tegenover en welke prijs zijn we bereid te betalen om alles in stand te houden? Een historisch voorbeeld van perfecte instandhouding is [Paaseiland](#). De eilandbewoners vonden het behoud en maken van deze standbeelden ([Moai](#)) zo belangrijk dat alle palmbomen werden gebruikt om deze beelden te vervoeren. Hierdoor ontstond een kettingreactie met als gevolg geen menselijk leven. Ondanks dat we ons nog steeds verwonderen over deze standbeelden, zijn we het ook allemaal eens dat we liever de helft minder beelden hadden gehad met een overlevende stam die ons meer over deze standbeelden kon vertellen.

Monumenten zijn niet alleen gebouwen, maar hebben een sociale functie. Het gebruik van deze gebouwen en in zekere zin het (aan)bidden zoals in kerken is minstens zo belangrijk als de fysieke schil. In de Adrianuskerk kwam dit spanningsveld weer mooi samen. De Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) wilde niet akkoord gaan met het plaatsen van kozijnen in de kerk, omdat deze het aanzicht te veel zouden aantasten. Zonder deze kozijnen kon de kerk niet gebruikt worden als school, want genoeg daglicht is essentieel. Uiteindelijk besloot de RCE tot een negatief advies, maar gaf het de lokale overheid de mogelijkheid af te wijken van dit advies. Deze wrijving en discussie heeft uiteindelijk geleid tot het plaatsen van de kozijnen, maar wel na de noodzakelijke discussie en afwegingen. Het is deze discussie tussen behouden en gebruiken die constructief gevoerd moet blijven worden.

Geef het heden de kans om verleden te worden

Monumenten zijn uniek, dat maakt ze niet lastig, maar krachtig. Bij monumenten denken we automatisch al meer over het gebruik en de toekomstwaarde. Dit is niet bij alle verduurzamingsprojecten in de bestaande bouw zo vanzelfsprekend. Ook in een van de belangrijkste documenten voor de omgang met monumenten, de [Charter van Venetië](#), speelde deze spanning tussen oud en nieuw al. De verduurzamingsopgave is wat dat betreft weer een nieuwe kwaliteitsvraag of zelfs bouwlaag waar we rekening mee moeten houden.

Deze Charter beschrijft vervolgens de noodzaak om het oude te behouden, maar dit ook duidelijk te [onderscheiden van het nieuwe](#). We vergeten vaak dat onze gekoesterde monumenten bestaan uit een groot aantal bouwlagen en aanvullingen die gedaan zijn door de jaren heen. We zien dit nu als één gebouw en dat maakt een duurzame laag toevoegen spannend. Circa 70% van de erfgoed specialisten blijkt negatief tegenover het toepassen van

zonnepanelen te staan, maar is het echt zo erg als er voor een tijdelijke periode zonnepanelen op een monument komen te liggen? 15 jaar lang een goedkopere energierekening, duidelijk te onderscheiden 'bouwlaag' en over 15 jaar hebben we vast innovatieve manier om energie op te wekken bij deze monumenten.

Ik denk dat Demi More een deel van deze spanning wegneemt door te laten zien dat verduurzamen past bij een duurzame toekomst voor monumenten en dat discussie hierbij hoort. Mijn oproep: Geef het heden ook de kans om het verleden te worden en stap eens buiten de bestaande identiteit van een gebouw.

Regelmatig nieuwe artikelen over de energietransitie lezen? Bekijk dan mijn website: <https://www.transitiepaden.nl/blogs>

Of volg mijn pagina op LinkedIn: <https://www.linkedin.com/company/transitiepaden/>